

CĂTĂLIN GOMBOȘ

PIANO MAN
ÎN CASA RĂZBOIULUI
Însemnări din Irak și Afganistan

Prefață de Marian Voicu

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMĂNI
—2021—

Prefață

Cătălin Gomboș este, probabil, cel mai avizat jurnalist român în ceea ce privește Orientul Mijlociu. Acolo a trăit și a studiat, a învățat araba, și-a făcut prieteni de-o viață. Și tot acolo s-a întors în calitate de jurnalist și a fost martor al schimbărilor profunde din lumea arabă, care au loc o dată într-o generație. Nu poți înțelege o lume dacă nu ai frecventat-o temeinic, dacă nu te contopești cu ea, dacă nu intri în comuniune cu etosul său.

Iar Cătălin Gomboș și-a asumat riscul de a fi un martor privilegiat al evenimentelor. Jurnalismul nu este doar prima ciornă a istoriei – când este atent revăzută, iar timpul așază o bine-venită distanță între autor și evenimente, această ciornă devine istorie.

Sfârșitul secolului trecut a fost marcat de disoluția Uniunii Sovietice și de Războiul din Golf. Au fost evenimente tectonice care au influențat puternic istoria ultimelor trei decenii. Apoi, începutul secolului XXI a fost influențat de Războiul din Irak. Mai mult sau mai puțin, în acest spațiu s-a scris istoria în ultimii 30 de ani. Războiul din Afganistan, Primăvara arabă, războiul dus de ISIS împotriva Occidentului, Războiul civil din Siria, criza refugiaților sunt evenimentele care au avut consecințe la scară globală.

Pentru a înțelege însă toate acestea, avem nevoie de două perspective: una imediată, panoramică, a prezentului, și o alta istorică, verticală, care să coboare până la intersecția plăcilor tectonice. Pentru că, așa cum ne explică autorul, nu-l poți înțelege pe Saddam Hussein fără a cunoaște istoria lui Nabucodonosor, pe Abu Musab al-Zarqawi fără a ști nimic despre Taqi ad-Din Ahmad ibn Taymiyyah și nu poți

pătrunde sensul invaziei americane fără a-ți pune întrebări despre invazia mongolă. Nu ajunge să știi diferența dintre sunniți și šiiti pentru a explica războiul dintre Iran și Irak ori Războiul din Siria, și nici să explici poziționarea marilor puteri în Orient doar prin Acordul Sykes-Picot. Fără o privire asupra secolelor trecute nu poți înțelege lumea Islamului, în care codul onoarei este câteodată deasupra legilor laice, unde ofensele de ieri sau de acum sute de ani nu sunt trecute niciodată cu vederea.

Războiul din Irak a durat 3 săptămâni. Ce s-a întâmplat după aceea? Cum de este posibil ca sângele să curgă în continuare? De ce au izbucnit două războaie civile și cum au apărut extremismul musulman și Statul Islamic? Povestea e complicată. Această carte explică inexplicabilul, reia poveștile de la întemeierea Islamului, asasinarea imamilor, apariția šiismului și a wahhabismului, pentru că totul are importanță, totul se leagă într-o relație cauză-efect nesfârșită. Cum să înțelegi viziunea apocaliptică a Statului Islamic, Armaghedonul musulman? Dar dacă rațiunea ar conduce lumea, oare ar mai exista istorie? Iată o întrebare pe care și-o pune Ryszard Kapuściński.

În acest volum, Cătălin Gomboș a ales să îi pună în prim-plan pe jurnaliștii de război, o castă în sine, oameni dependenți de frecvențarea războiului și care dezvoltă aceleași traume post-conflict la fel ca soldații întorși de pe front. O comunitate internațională pitorească, sudată de tragedii, de alcool și de întâmplări miraculoase, așa cum se întâmplă și cu militarii. Diferența o face însă conștiința profesională. Militarii nu au dreptul să se întrebe ce e bine și ce e rău, jurnaliștii sunt obligați să o facă. De ce aleg să își riște viața astfel? Pentru glorie? Pentru adrenalină? Pentru a simți că ceea ce fac ei contează? Reporterii sunt eroii acestei cărți, cei care aleg să vorbească despre umanitatea pe care războiul o împinge la limita suportabilului.

Ororile războiului sunt estompate de sclipirile aventurii. Acestea sunt momentele care dau iluzia unei vieți normale, când lumea se prăbușește în jur. Cum să surprinzi această oroare păstrându-ți umanitatea nealterată? Aici au reușit marii corespondenți de război, de la William Howard Russel și Winston Churchill până la Vasili

Grossman și Ernest Hemingway, de la Robert Capa și John Hersey până la Ryszard Kapuściński și Marie Colvin.

Curajul înseamnă să nu îți fie frică să îți fie frică, spunea Marie Colvin, unul dintre cei mai buni corespondenți de război, care și-a găsit sfârșitul la Homs, în 2012. Cătălin Gomboș nu se sfiește să vorbească despre frică, despre moartea care își alege la întâmplare victimele, despre prieteni care sunt decapitați, dar și despre frumusețea soarelui care apune peste Tigru. Frumusețea vieții este fragilă, deci neprețuită. Hazardul războiului, absurdul conflictelor multisekulare, barbaria jihadului, ipocrizia Occidentului, toate se așază ca o imensă pătură a morții peste cei care vor să își trăiască viețile ca înainte.

Cătălin ne vorbește despre îngerul său păzitor, care l-a scăpat de trei ori de la moarte într-o singură noapte, despre gloanțele care i-au trecut pe la ureche, despre cele două minute ce fac diferența între viață și moarte. A scăpat cu bine, va sacrifica, așadar, un miel, pentru că așa cere tradiția irakiană, iar carnea o va împărți trecătorilor. (De atunci, carnea de oaie nu va lipsi niciodată de pe masa familiei sale.)

Povestea războiului este urmată de povestea din spatele războiului. Este *making-of*-ul, povestea celor care îl povestesc – și e una neobișnuită. Nu veți avea o altă șansă de a afla aceste povești, pentru că, de cele mai multe ori, jurnaliștii aleg să relateze despre ceilalți, nu despre ei. În Bagdad, orașul mitic prin excelență, capitala califilor din epoca de aur a Islamului, se află acum jurnaliști, mercenari, foști legionari, feministe, turiști aflați în locul nepotrivit, afaceriști exotici, spioni. Vedem zigurele orașului Ur și câmpiile Mesopotamiei, intrăm în Alwyiah, cel mai vechi club din Bagdad, în bordelurile păzite de bărbați înarmați cu kalașnikovuri.

A fi jurnalist într-un astfel de loc înseamnă să fii sub presiunea timpului, în competiție cu reporterii din întreaga lume. Îți atragi stima celorlalți dacă îți respecti meseria, dar și dacă știi să trăiești clipa. Cătălin Gomboș a fost printre primii jurnaliști din lume care au relatat despre capturarea lui Saddam Hussein sau despre torturile de la Abu Ghraib. Cum verifici și cum alegi ce publici? În cine să ai încredere? Cum verifici sursele? Cum înveți să îi cunoști, să știi când spun adevărul?

Moartea e la fiecare pas. Mortiere, mine artizanale, mașini-capcană, tiruri de arme automate. Moartea are un miros greu, dulceag – este carnea de om arsă, iar alături se poate afla un restaurant plin unde clienții mănâncă pui și kebab. Câteodată, realitatea face ca realismul magic să pară desuet: „Prin 2000, apăruseră zvonuri că statele din Golf fuseseră invadate de prostituate irakiene, care purtau lenjerie intimă cu portretul lui Saddam. *Fedayin*-ii din subordinea fiului său, Udai, au luat cu asalt toate bordelurile din Bagdad și au ucis prostituatele cu săbiile, prin decapitare”. Ecouri din *O mie și una de nopți* sau din *Epopeea lui Ghilgameș* se aud câteodată până aici, cum ar fi poveștile lui Nada și Bayan, ale descendenților lui Saladin sau ai Profetului.

Când veți citi cartea, veți simți, probabil, dorința de a-i căuta pe Google pe câțiva dintre cei menționați aici, căci poveștile sunt neverosimile, la fel și personajele – jurnaliști exotici, corespondenți celebri, occidentali decapitați, victime ale atentatelor. De exemplu: „Ghemuit pe vine, în fața unui grup de teroriști, dintre care unul citea un mesaj, era americanul roșcat și musculos din Al Fanar, Nick Berg. Teroristul a terminat de citit mesajul, l-a trântit pe Nick la pământ și a scos din vestă un cuțit mare, de bucătărie. Nick a urlat. Teroristul i-a pus bocancul pe cap și a început să taie, cu mișcări rapide, sus-jos. A fost primul film unde se prezenta decapitarea unui ostatic în Irak.”

Pe unii din supraviețuitori i-am cunoscut și eu, la revederea acestora cu Cătălin, în București. Au rămas dependenți de adrenalina războiului, câteodată inadecvați, coborați dintr-o hiperrealitate pe care nu o pot povesti pe deplin niciodată.

Dacă jurnalismul este, într-adevăr, prima ciornă a istoriei, atunci această carte este transcrierea ei pe curat. Așa cum Saddam Hussein se spune că și-ar fi donat propriul sânge pentru scrierea caligrafică a unui exemplar din Coran, această carte este un recviem pentru jurnaliștii pe care îngerii au ales să îi scutească de suferința lumii noastre.

Gulaş Party

Februarie 2004

Zi calmă, fără ştiri și fără explozii în imediata apropiere. Attila, un ungur uriaş de 1,90 metri și cântărind mult peste 100 de kilograme, cu mâinile acoperite de inele și cu cercel de argint în urechea stângă, vine să mă ia de la hotel. Îl însoțește una dintre americancele din grupul de feministe cazate la Agadir, hotel în care Attila e un fel de guru. Ne plimbăm pe legendarul Abu Nuwas. Înainte de ultimul război era animat, dar avea aerul acela de ușoară descompunere specific Bagdadului în anii embargoului; perioada sa de glorie a fost în anii 1970–1980, când era unul dintre marile bulevarde ale Orientului Mijlociu, cu zeci de restaurante unde se servea mazguf, crap de Tigru, preparat într-un mod specific și fript pe țepușe în jurul jarului, pe care ți-l alegeai din bazinele aflate la intrarea fiecărui restaurant. Toate acele localuri au dat faliment acum, întrucât Abu Nuwas este rupt în mai multe secțiuni delimitate de bastioane de beton ce protejează obiective strategice.

Vorbim nimicuri, trei albi la promenadă într-o zonă unde europenii nu prea se aventurează. Aproape de noi stă corespondentul agenției germane de știri, un austriac enorm, bărbos și cărunț, doctor în filosofie, prieten cu Attila. Decidem să îi facem o vizită. Preiau ideea cu entuziasm și în speranța că o voi întâlni pe colega austriacului, Asmaa, o egipteană din Cairo din cauza căreia fusesem incapabil să mă concentrez, cu câteva zile în urmă, la briefingul generalului Kimmit.

Asmaa e în vacanță la Cairo. Austriacul ne servește cu ceai și biscuiți. Este însurat cu o unguroaică, motiv pentru care ni se pare mai apropiat de noi, est-europenii. Începem să vorbim despre mâncarea de acasă. Austriacul spune „ce bun ar fi un gulaș”, ungurul se apucă să explice cum l-ar găti el, românul sugerează să cumpărăm ingredientele necesare și să îl facem. Inițial, era vorba să fim 6 persoane. Până a doua zi, când am mers la cumpărături, vestea se răspândise fulgerător printre prietenii noștri, astfel încât a trebuit să cumpărăm carne și legume suficiente pentru 40 de porții. Cina cu gulaș se transformase într-o petrecere cu gulaș. Facem aprovizionarea în zona Șorja, alt loc unde străinii nu prea se aventurează. Attila miroase și pipăie tot, strâmbând din nas. Însoțitorul nostru irakian, Hammudi, le spune zarzavagiilor și măcelarilor ce vrem și negociază prețurile cu ei. Pe la ora 16, ne întoarcem la hotel și ne apucăm de gătit în bucătăria restaurantului de la mezanin.

Attila e bucătar-șef, indicându-ne ce și cât să tăiem și alegând oalele și cratițele. Odată ce punem carnea și legumele la fiert, se instalează cu un polonic în mână lângă foc, adulmecând critic oalele și gustând din când în când. Inițial am fost patru ajutoare de bucătar, însă nu am fi reușit să terminăm fără ajutorul personalului hotelului; după ce ne-au privit curioși o vreme, mulțumindu-se să ne dea vesela pe care o ceream, bucătarul lor șef, enervat de încețineala noastră la tăiat, le-a ordonat oamenilor lui să ni se alătore.

Cei de la hotel sunt foarte prietenoși. Au comentat în clipa în care au auzit că vom fi cam 40 de inși, cu mâncarea noastră. Că nu se poate, că pentru astfel de situații există anumite tarife etc. A intervenit însă Boris, care a negociat rapid o taxă de 2 dolari/invitat, promițând și că vom cumpăra băuturile de la hotel. La insistența mea, hotelul acceptă să ne aducem propriul whisky. Îl proclamăm gazdă pe Boris, alături de noi, și îi rezervăm rolul de șef al protocolului.

Oaspeții încep să apară înainte ca Attila să apuce de turnat paprica în oală. Câteva dintre feministe dau să intre în bucătărie,

însă le alungăm. La masă, clovniii englezi s-au prins într-o conversație cu franco-irakianul Michel și trei americani care, la fel ca și Michel, au venit în Irak să își încerce norocul; toți patru sunt un perpetuu motiv de uimire pentru noi prin capacitatea de a supraviețui și de a face rost de bani. Ceva mai încolo, Andy îi descrie lui Doug unul dintre planurile sale de afaceri. Într-o altă parte a mesei, doi *freelanceri* americani discută cu Paola, o italiancă de la Crucea Roșie. Restaurantul este aproape plin, iar prietenii noștri sosesc în continuare.

Mă întorc în bucătărie, la Attila. În drum dau peste Wayne, care îmi spune că va veni și legionarul sârb. Brusc, cazanul în care învârte Attila mi se pare cam mic. Îi spun că s-ar putea să nu ne ajungă mâncarea. Pune în oală ardeii iuți pe care tocmai îi tocuse, după care merge până în sală să arunce o privire. Se întoarce și mă liniștește:

— Cred că o să ne descurcăm, mai ales că iese mult mai mult gulaș decât plănuisem.

Bagă polonicul în oală și gustă. Strâmbă, nemulțumit, din nas. Nu i se pare suficient de condimentat. Îmi oferă și mie o lingură, pentru a-mi cere părerea. Mă consideră cunoscător pentru că, de când pusesem la cale cheful, îi tot povestisem de gulașul pe care îl mâncasem cu clanul din Bihor, pe vremea când eram suficient de mulți ca să îl gătim așa cum trebuie, la ditamai ceaunul, pe foc de lemne, în grădină.

Mie mi se pare delicios. Îi spun că este gata. Mă trimite să număr invitații. Mă întorc după două minute:

— *Shit, man*, suntem 47!

— *Oh, shit*, răspunde și Attila. De fapt, amândoi suntem încântați. Numai marile companii mai reușiseră să organizeze astfel de petreceri, în hoteluri unde, oricum, deja erau cazate sute de persoane.

Gulașul este apreciat de toată lumea, indiferent de naționalitate. Ies vreo 60 de porții, așa că îi servim și pe irakienii de la bucătărie. Nu este *kabab*¹, dar le place.

¹ În spațiul arab, *kabab* este o tocătură pe băț friptă la jar (ceea ce turcii numesc șiș chebap).

În restaurant se aud tot felul de stiluri muzicale: blues, rock, pop, arabă clasică. Începe o serie de toasturi vesele în cinstea țărilor din care venim: Australia, Austria, Anglia, Belgia, Franța, Germania, Irak, India, Italia, Liban, România, Serbia, Spania, Statele Unite și Ungaria. Ordinea este doar pe hârtie alfabetică; în Al Fanar națiunile se amestecă.

La un moment dat, Attila ia cuvântul.

— Să bem pentru aceia dintre noi care nu pot fi prezenți în această seară.

Nu sunt singurul care înțelege că toastul este pentru Duraid. Vărs o picătură de vin în scrumieră...

Restaurantul începe să se golească pe la 10 seara; începuse să se facă târziu pentru cei care locuiesc în afara hotelului.

Către miezul nopții, comentez petrecerea, la un pahar cu whisky, împreună cu o jurnalistă americană. În ciuda diferențelor de limbă, naționalitate, profesie ori de preocupări, ne simțiserăm cu toții teribil de bine. Musulmani, creștini, evrei, chiar și o zo-roastriană. Depărtarea de casă, riscul de a păți ceva la orice ieșire din hotel, disponibilitatea fiecăruia de a renunța la măști și convenții sociale, toate acestea ne-au permis să vedem că aveam mai multe în comun decât ne-am fi închipuit la început.

Americanca ar fi vrut, inițial, să se întoarcă la hotelul său, însă până când am terminat de vorbit, devenise imposibil să facem rost de o mașină. S-a gândit că ar fi fost mult prea riscant să o conduc pe jos și a ales să îmi arate tatuajele pe care le avea pe spate.

Cuprins

<i>Prefață</i> de Marian Voicu	5
<i>Introducere</i>	9
PARTEA 1	
<i>Sunduq al-Ikhta'a</i>	35
Mercenari	39
<i>Ladies and gentlemen: we got him!</i>	43
„Mansur, ia Bagdadul!”	49
Hotel Al Fanar	51
Duraïd	58
Gulaș Party	62
Femei	66
Israelienii	73
Romeo și Julieta, cu <i>happy-end</i>	76
Îngeri	81
Saddam	87
<i>If they move, shoot them!</i>	92
Atentat	97
Respiro	100
Aliații	104
Bestiar	108
<i>Sex, war & rock'n'roll</i>	115
Răpirea din Kabul	121
<i>Maku banzin!</i>	125
Epilog	129

PARTEA A 2-A

Când trecutul nu vrea să moară	139
1. Martiriul lui Hussein	144
2. Invaziile mongole și căderea Bagdadului	147
3. Ascensiunea Sefevizilor (Safavizilor)	150
4. Fondarea Israelului	152
5. Eșecul revoluționarilor socialiști	156
6. Războiul din Golf	161
<i>Mulțumiri</i>	167